

Ongelijkheid, identiteit en ecologie

Dirk Holemans

In wat volgt, schets ik u de grootste uitdaging voor de komende gemeenteraadsverkiezingen. Maar wees niet verbaasd als u er niets over leest in electorale analyses en voorspellingen.

Grote discussies laten zich altijd op concrete plaatsen voelen. Denk aan het identiteitsdebat dat in onze samenleving aan belang wint. Dat uit zich onder meer in felle discussies over zaken als 'Zwarte' Piet en hoofddoeken op de school om de hoek. In dit debat geven minderheden aan dat de dominante groepen in de samenleving te snel voorbijgaan aan diverse vormen van discriminatie en miskenning, die we bovendien niet los kunnen zien van soms eeuwenoude vormen van uitbuiting en onderdrukking. Andere groepen voelen zich dan weer bedreigd omdat verschuivingen in de samenleving hun dominante cultuur in vraag stellen, mijn straat is niet meer die van twintig jaar geleden. Het is een vraagstuk waar we allemaal mee worstelen in een wereld die snel verandert.

Zonder de concrete vraagstukken uit het oog te verliezen, is het belangrijk deze maatschappelijke uitdaging in een groter en ook historisch perspectief te plaatsen. De Europese schrijver Philipp Blom benoemt de kwestie treffend in zijn boek *De opstand van de natuur* als de dubbele erfenis van de Verlichting: *'De paradoxale, dubbele erfenis van de zeventiende eeuw is ongebroken. We praten over universele mensenrechten, maar onze economische groei is nu nog sterker gebaseerd op uitbuiting van mensen en natuurlijke hulpbronnen dan in het (toenmalig) Europa.'* Blom illustreert deze dubbele erfenis aan de hand van de Verlichtingsdenker Voltaire. Beplette hij emancipatorische ideeën voor de eigen samenleving, dan wist hij zelf zeer goed dat zijn investeringen in plantages in het Zuiden niet onschuldig waren door te bevestigen dat *'aan elke zak suiker bloed hangt'*. Ook in eigen land hebben sommige rechtse politici de mond vol van de Verlichtingsidealen maar blijken deze niet te gelden voor alle groepen in de samenleving. Wie hen bijvoorbeeld bekritiseert op sociale media – en dus gewoon gebruik maakt van het recht op vrije meningsuiting – krijgt al gauw een troep rechtse trollen over zich heen die schaamte noch respect kennen. Ondertussen geeft onder meer #MeToo aan dat ook de positie van vrouwen in onze moderne samenleving in veel gevallen nog veel te wensen overlaat.

Het identiteitsdebat neemt de laatste tijd harde vormen aan. Actoren uit minderheids-groepen stellen terecht dat de tijd voorbij is dat ze de boodschap slikken dat het gewoon een kwestie van tijd is alvorens ook zij in onze samenleving aan hun trekken zullen komen. Zeker in de cultuursector leidt dit tot forse uitspraken, zoals de kritiek van stadsdramaturg Tunde Adefioye (KVS) in *De Standaard* op het theaterfestival *Theater aan Zee*. Hij ervaart zijn aanwezigheid als ‘een bezoek aan een moderne zoo’, als het festival niet wil dekoloniseren, is het niet langer relevant. Bepaalde actoren met een migratie-achtergrond weigeren dan weer nog deel te nemen aan maatschappelijke discussies. Hoe terecht ook de woede over de ongelijke toegang tot machtsbronnen en levenskansen, de deur dichtslaan, opent geen wegen naar een betere toekomst. Ook al is deze identitaire reflex begrijpbaar – de onderdrukte wil nu even radicaal zijn als zijn voormalige onderdrukker – ze levert geen handelingsperspectief op om samen werk te maken van een meer gelijke en duurzame samenleving.

De identiteitspolitiek kent ondertussen ook ter linkerzijde haar rabiate tegenstanders. In Nederland zwengelde de bekende econoom Ewald Engelen het debat aan in *De Groene Amsterdammer*. Want zo luidt zijn knuppel in het hoenderhoek: links is te veel bezig met de vrouw, de homo en de migrant en te weinig met economische ongelijkheid, waarmee het rechts in de kaart speelt. Als alle achtergestelde groepen zich verenigen om als klasse terug op de eerste plaats te vechten voor economische gelijkheid, komt het ook wel goed met de andere vormen van discriminatie en achterstelling.

Heeft Engelen zonder meer een punt – ongelijkheid is een cruciale maatschappelijke uitdaging, waarbij rechtse roepers vooral identiteitskwesities hanteren om het niet te hebben over de toenemende ongelijkheid – dan is de kracht van zijn analyse ook zijn zwakte. Als marxist ziet hij enkel heil in een terugkeer van de klassenstrijd om de toenemende ongelijkheid te bestrijden. Als we de economische ongelijkheid aanpakken, komt het met de rest ook wel goed. Daarbij vergeet hij heel wat cruciale vragen die ecologische denkers al veel eerder aan de orde stelden. Zo vraagt hij zich niet af waarom de arbeidersklasse haar transformatieve macht heeft verloren. Wel, dat maakte de Franse ecologist van het eerste uur André Gorz al duidelijk in 1980. In zijn toen ophefmakend boek *Afscheid van het proletariaat* stelt hij dat als arbeiders in de eerste plaats consument willen zijn, ze ook niet zullen overgaan tot een fundamentele kritiek op overconsumptie. Tevens is er de vraag wat het belangrijkste is: ervoor opkomen dat iedereen voldoende verdient *met een job*, of zorgen dat iedereen voldoende inkomen heeft. Zo komen we tot een tweede boeiende kritiek van Gorz: arbeid is veel meer dan loonarbeid. Zonder de zorgarbeid thuis en daarbuiten – vooral door vrouwen – en het vrijwilligerswerk kan onze samenleving niet blijven bestaan, inclusief de betaalde jobs. Ons kapitalistisch bestel berust ook op uitbuiting van deze vormen van onbetaalde arbeid, in plaats van ze naar waarde te schatten. Tot slot is Engelen blind voor alle andere groepen dan de witte arbeidersklasse die de uitbuiting door het kapitalisme bevochten, denk aan de feministische beweging.

Maar het probleem zit nog dieper, zoals Roger Jacobs in dit nummer toont aan de hand van de ideeën van Murray Bookchin, een van de grondleggers van de *sociale ecologie*. De ecologische crisis die het gevolg is van de idee dat de mens de natuur moet overheersen, is verbonden met de overheersing van de ene mens over de andere. Kent die overheersing een lange geschiedenis, dan krijgt ze volgens Bookchin een bijzondere invulling met de komst van het kapitalisme: marktdenken en concurrentie zet

de mensen tegen elkaar op maar ook tegen de natuur. De degradatie van de planeet gaat volgens de auteur samen met een degradatie van het kader om goed samen te leven: in plaats van mensen te benaderen als unieke individuen, worden ze centralistisch en disciplinerend benaderd ten koste van hun individualiteit en creativiteit. Voor Bookchin ligt de oplossing in het koesteren van diversiteit. Dat geldt zowel voor hoe we de landbouw (nooit in monoculturen) en de energievoorziening (regionale diverse hernieuwbare bronnen) organiseren, als voor de maatschappelijke organisatie (decentralisatie). Daarom zijn lokale plekken en besturen net zo cruciaal in de kanteling naar een duurzame samenleving. Het zijn zij, als ze hun diversiteit als kracht gebruiken, die de sleutels in handen hebben om samen de toekomst in handen te nemen. Dat veronderstelt trouwens ook grensoverschrijdende netwerken van steden om een andere politiek wereldwijd op de kaart te zetten, zoals *Fearless Cities* op vlak van vluchtelingenbeleid.

Om terug te komen bij het begin, onze steden en gemeenten zijn de plaatsen waar identiteitskwesties concreet ter discussie staan: op het plein waar het monument staat van een koloniale overheerser of in de school om de hoek. Het is in de klassen van dezelfde scholen dat de toenemende diversiteit zich als nieuwe realiteit toont. Tegelijk is het lokale niveau de plek waar progressieve politici en burgers de meest ambitieuze ecologische ambities formuleren, van klimaatneutraal, fair trade tot biodivers. Ook de ongelijkheid in onze samenleving toont zich het scherpst lokaal: geen betaalbare woning in je eigen stad vinden, het kind in de klas met een lege brooddoos, de bedelaar in de straat naar het station. Hoe we deze drie uitdagingen samen op hoopvolle wijze tegelijk kunnen aanpakken, op weg naar gemeenten waar het goed samenleven is in verschil, met gelijke toegang tot levenskansen en machtsbronnen binnen de grenzen van de planeet, dat is de echte uitdaging van de komende gemeenteraadsverkiezingen. En niet welk vrouwtje of mannetje de nieuwe burgermoeder of -vader wordt of gelijk welke andere personencultus.